

PEDAGOGIK MULOQOT JARAYONIDAGI KONFLIKTLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO`LLARI

Ismoilova Yu. T.

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti pedagogika kafedrası katta o`qituvchisi dots.v.b.

Tayanch soʻzlar: pedagogik muloqot, konfliktlar, kompetentlik, ziddiyat, halollik, mehnatsevarlik, nevrotik muloqot, ish tajribasi, empatiya.

Ключевые слова: педагогическое общение, конфликты, компетентность, конфликт, честность, трудолюбие, невротическое общение, опыт работы, сочувствие

Key words: pedagogical communication, conflicts, competence, conflict, honesty, hard work, neurotic communication, work experience, empathy.

Резюме: Ushbu maqolada pedagogik muloqot jarayonidagi konfliktlar va ularni bartaraf etish yoʻllari toʻgʻrisida maʼlumot berilgan.

Резюме: В данной статье представлена информация о конфликтах в процессе педагогического общения и путях их преодоления.

Summary: This article provides information about conflicts in the process of pedagogical communication and ways to overcome them.

Kirish. Taʼlim sohasida olib borilayotgan islohotlar zamirida mehnat bozorida malakali, raqobatbardosh, uzluksiz kasbiy oʻsishga, oʻz-oʻzini tarbiyalashga va oʻz-oʻzini takomillashtirishga tayyor, oʻz vakolatlari darajasi uchun shaxsan javobgar boʻlgan mutaxassisni tayyorlash vazifasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. 2022 - 2026 yillarga moʻljallangan Yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi taʼlim tizimini va tarbiyaning roli va funksiyalarini qayta koʻrib chiqish ushbu soha mutaxassislarini tayyolashga quyiladigan yangi talablarni belgilab beradi.

Asosiy qism. Pedagogik konfliktologiya - pedagogik fanlar tizimiga kiruvchi, amaliy faoliyatga yoʻnaltirilgan yoʻnalish boʻlib, uning asosiy maqsadi pedagogik konfliktlarning tabiati va sabablarini oʻrganish, ularni tartibga solish va bartaraf etish usullarini ishlab chiqishdir. Bugungi kunda taʼlim muassasalarida pedagogik jarayon ishtirokchilarining oʻzaro munosabatlari muammosi tobora keskinlashib bormoqda. Bugungi kunda oʻqituvchi taʼlim

sohasidagi ziddiyatli vaziyatlarning oldini olish va hal qilish imkonini beradigan vakolatlarga ega bo'lishi kerak.

Pedagogik konfliktlar psixologiyasiga qiziqish quyidagi sabablarga ko'ra yuzaga keladi:

- ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitlar, ya'ni aholining asosiy qismi turmush darajasining pasayishi;
- bolalarni tarbiyalash jarayonlaridagi o'zgarishlar ;
- qadriyatlarga xos bo'lgan yo'nalishlar tizimining zaiflashishi va o'zgarishi;
- jinoyatlarning o'ziga xos ko'payishi;
- ta'lim va tarbiya muassasalarida shaxslararo munosabatlardagi keskinlik;
- ta'lim muassasalari boshqaruvining avtoritarizmi;
- ko'p oilalarda nevroitik muloqot uslubi.

Jamiyatda va pedagogik faoliyatda sodir bo'layotgan ko'plab jarayonlar kommunikativ madaniyat muammolari hisoblanadi. Shu sababli, nizolarni keltirib chiqaradigan omillarni kamaytirishga va maktab va universitet jamiyatining rasmiy va norasmiy tuzilmalarida ijobiy munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradigan pedagogik amaliyotga joriy etish muhimdir.

Maktabdagi konfliktlarni amaliyotda to'g'ri tashkil eta olish va boshqara olmaslik, ta'lim muassasasidagi konfliktlarni bartaraf etishning maqbul yo'llarini topa olmaslik ta'lim jarayonini yaxshi tashkil etishga salbiy ta'sir ko'rsatadi

Pedagogik konfliktologiyada "Aloqa" tushunchasi asosiy tushunchalardan biridir. Ushbu tushunchani falsafa, psixologiya, sotsiologiya va pedagogika fanlari o'rganadi. Bu fanlar muloqotni *boshqa barcha faoliyat turlarini ta'minlaydigan* inson faoliyati turlaridan biri sifatida ko'rib chiqadilar. Muloqot ham ijtimoiy jarayondir, chunki u guruh (jamo) faoliyatiga xizmat qiladi va ijtimoiy munosabatlarni amalga oshiradi. Ko'pincha aloqa faqat aloqaga qisqartiriladi - *uzatish, til yoki boshqa ishora vositalari orqali ma'lumot almashish*. Ushbu tor

tushunchada muloqot ta'lim va tarbiya vositasi yoki ularning muhim tarkibiy qismi sifatida ishlaydi.

Keng ma'noda aloqa - *bu jamiyatdagi ijtimoiy sub'ektlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir ko'rinishlaridan hisoblanib, oqilona va hissiy-baholovchi ma'lumotlar, faoliyat usullari hamda, moddiy ne'matlar, milliy qadriyatlar shaklidagi faoliyat natijalari almashish jarayoni. Fanda muloqot pedagogik jarayonning mohiyatidir*, deb ta'riflanganda ular keng ma'noda muloqotni anglatadi.

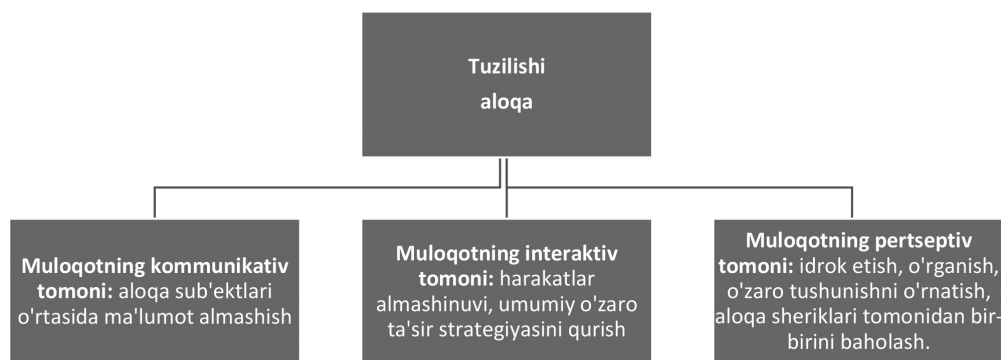
Muloqot tufayli shaxs shakllanishida tarbiya va o'rganish jarayoni bola tug'ilishidan boshlanadi va butun umr davom etadi. Bolaning insonlar bilan

muloqot qilish jarayonida ijtimoiylashuvi boshlanadi. Uning o'ziga xosligi, individualligi, kognitiv va hissiy-irodaviy jihatlari tarkib topadi, hamda ijtimoiy munosabatlarning o'ziga xos turlari o'rganiladi. *Aloqa* tuzilishida tadqiqotchilar o'zaro bog'liq bo'lgan uchta komponentni aniqlaydilar .

Shunga ko'ra, ular *muloqotning kommunikativ, interaktiv, pertseptiv funksiyalari haqida gapirishadi*. Muloqotning yuqorida bayon etilgan jihatlari va vazifalari o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotga ham xosdir. O'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotni aks ettiruvchi o'ziga xos, maxsus termin mavjud - "pedagogik muloqot". Ta'lim jarayoni sifatli, samarali bo'lishini ta'minlash uchun uni "muloqot qonunlariga muvofiq" qurish kerak (N.V. Kuzmina).

Pedagogik muloqot maqsadli, maxsus tashkil etilganustoz shogird o'rtasidagi pedagogik munosabatlar, ya'ni ma'lumot va harakatlar almashinuvi va ular orasida o'zaro anglash protsessini vujudga keltirish. Bunday qaytar aloqa jarayonida ijtimoiy muhit va o'zini bilish, tegishli faoliyat usullarini (ko'nikma va ko'nikmalar) egallash va o'ziga va atrofdagi dunyoga nisbatan hissiy va qadriyat munosabatlari tajribasini o'zlashtirish amalga oshiriladi.

Ta'lim jarayonida o'qituvchining *kasbiy va pedagogik muloqotga tayyorligi* samarali pedagogik faoliyatning birlamch shartidir. Maktab o'qituvchilarning ta'kidlashicha, samarali pedagogik faoliyat olib borish uchun ularga nafaqat mavzu va psixologik-pedagogik tushunchalar, balki muloqotga kirisha olish qobiliyatlarini ham zarur.

Kasbiy-pedagogik muloqotga tayyorlik quyidagilardan iborat: pedagogik muloqot asoslari, uning qonuniyatlari, vazifalari, tuzilishi, mazmunini bilish; muloqotni tashkil qilish, uni boshqarish va o'z ruhiy holatini shakllantirish ko'nikmalarini shakllantirish, shuningdek, o'qituvchining ma'lum shaxsiy va axloqiy fazilatlarini shakllantirish. Belgilangan bilim, ko'nikma va shaxsiy

fazilatlar pedagogik *muloqot madaniyatini belgilaydi*, bu o'qituvchiga pedagogik muloqotni, shuning uchun ta'lim va tarbiyani etarlicha yuqori professional darajada amalga oshirishga imkon beradi.

Bu madaniyatning asosi *ijtimoiylikdir*. Bu *ajralmas sifat bolalar, hamkasblar va ota-onalar bilan tizimli muloqotga bo'lgan barqaror ehtiyojda ifodalanadi; tez aloqalarni o'rnatish qobiliyati; muloqotdan qoniqish va quvonch hissida, muloqotning barcha bosqichlarida hissiy farovonlikda*. Tadqiqotlar natijasida, muloqot jarayonidan zavqlanish qobiliyati shaxsiy xususiyat sifatida suhbatdoshlikning asosiy sharti hisoblanadi.

U quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi

- ijtimoiy yaqinlik
- ijtimoiy muhitda, boshqa odamlar orasida bo'lish istagi;
- hamdardlik va o'zining kechinmalarini boshqa odamning dunyosiga o'tkazish qobiliyati;

Fanda pedagogik empatiya tushunchasi ham mavjud bo'lib, o'qituvchining o'zini o'quvchilari o'rniga aqliy jihatdan qo'yish, uning ruhiy holatini his etishi, uni yuksak darajada tushunish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Muloqot o'qituvchining samimiylig, do'stona munosabatda bo'lish va sezgirlik kabi fazilatlar bilan bog'liq; hazil tuyg'usi, ziddiyatli vaziyatlarda vazminlik va sabr-toqat, mehr-oqibat, hurmat va talabchanlik, pedagogik sezgi, bolalar bilan muloqot qilishda xushmuomalalik.

O'qituvchining so'zi - bu uning professional quroli, "o'quvchining ruhiga ta'sir qilish uchun almashtirib bo'lmaydigan vosita" (V.A. Suxomlinskiy).

Zamonaviy pedagogikada pedagogik muloqot jarayonida nutqning xilma-xil turlari mavjud, ammo o'qituvchi nima qilishidan qat'i nazar (ishontiradi, ilhomlantiradi, xabardor qiladi, o'quvchilarning his-tuyg'ulari va his-tuyg'ulariga murojaat qiladi, ularni harakatga chaqiradi va hokazo), unga alohida talablar qo'yiladi. uning nutqi:

- *to'g'riligi* (adabiy va lingvistik me'yorlarga muvofiqligi);
- *aniqlik* (so'zlardan foydalanish, o'z ma'nosida ifodalash);
- *ravshanlik, soddalik, izchillik, qulaylik*;
- *boylik* (ishlatiladigan til vositalarining xilma-xilligi);
- *tasvir, hissiylik*.

hissiy ekspressivligi ham muhimdir : intonatsiya, temp, diksiya, ovoz balandligi, ovoz tembri, kuch, pauzalar, ritm va boshqalar.

Muloqot jarayonida *noverbal vositalar* nutqni to'ldiradi, ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarga hissiy ta'sir ko'rsatadi, o'qituvchining his-tuyg'ularini va kechinmalarini yetkazadi. *Noverbal aloqa vositalari* - imo-ishoralar, mimikalar

(yuz mushaklarining harakatlari), pantomima (tananing, qo'llarning, ko'zlarning ifodali harakatlari va boshqalar) - muloqotning hissiy tilidir.

Pedagogik muloqot madaniyatining navbatdagi ko'rsatkichi *psixik faoliyatni o'z-o'zini tartibga solish malakalarining mavjudligidir*. Bunday ko'nikmalarga, o'zining psixologik kechinmalarini, his-tuyg'ularini boshqarish, atrofdagilar bilan do'stona munosabatni saqlash, ijodiy kayfiyat va ruhiy stressni bartaraf etish qobiliyati kiradi.

Pedagogik muloqot madaniyatining alohida ko'rsatkichi bo'lgan pedagogik *taktga alohida e'tibor qaratish lozim* – Ya'ni o'qituvchining muloqotda mo'tadillik tamoyiliga amal qilishi, faoliyatning turli sohalarida bolalar bilan muloqot qilishda haddan tashqari emotsional holatlardan qochish, o'quvchilarga nisbatan hurmat va talabchanlik uyg'unligi, hamda ularga to'g'ri yondashuvni tanlash qobiliyati.

Ushbu ta'rifdan kelib chiqadiki, pedagogik takt muloqot ishtirokchilarining shaxsiy psixologik va yosh xususiyatlarini inobatga olishni, o'qituvchining axloqiy va axloqiy kasbiy ko'rsatmalariga rioya qilishni nazarda tutadi. Pedagogik takt qadriyat, intonatsiya, sabr-toqatli va ehtiyotkor bo'lish, rag'batlantirish va jazolash qobiliyatida namoyon bo'ladi. Aksincha, o'lchovdan har qanday og'ish - bu xushmuomalalik, bu ko'pincha o'qituvchini talabalar bilan nizolarga olib keladi.

Pedagogik muloqot bu - o'qituvchi faoliyatining individual, o'ziga xos ijodiy sohasidir. Shu sababli o'quvchilar bilan *pedagogik muloqot san'ati* haqida gaplashishi mumkin bo'ladi, bu, ko'pincha, ma'lum o'quv va tarbiyaviy vaziyatda pedagogik muloqot va pedagogik rahbarlikning zarur uslubini aniqlay olishdan iborat.

Pedagogik muloqotning ob'ektiv xususiyati uning nomuvofiqligi, demak, yuqori konflikt potentsiali va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelishi ehtimolidir. Konflikt - shaxslar, birgalikdagi guruhli faoliyat ishtirokchilari (shaxslararo, guruhlararo nizo) yoki alohida *bir insonning xohish-istaklari, e'tiqodlari va harakatlari (shaxs ichidagi nizo) o'rtasidagi o'zaro munosabatlardagi qarama-qarshiliklarning kuchayishi holati*. Konfliktda ikkala tomon uchun bir-birini inkor qiladigan yoki bir vaqtning o'zida erishib bo'lmaydigan maqsadlar uchun intiladigan yoki o'zaro munosabatlarida mos kelmaydigan qadriyatlar va me'yorlarni amalga oshirishga intiladigan odamlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning muayyan holatini ifodalaydi.

Nizolarni boshqarish uslublarini tanlash va qo'llash quyidagi tamoyillar bilan belgilanadi. Pedagogik konfliktli vaziyatda har doim o'quvchining rivojlanishiga va u bilan o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlarga olib kelishi

ADABIYOTLAR:

1. Axmedova M. T. Pedago O`quv qo`ll. Pedagogik konfliktologiya-T.: Adabiyog uchqunlari, 2017. – 320.
2. Анцупов А Я. Основы конфликтологии. -М.: 1998.
3. Begmatova Sevara Nematovna “The role and significance of specific competence types in the training of future teachers in modern education” ISBN 978-1-64945-234-4 DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.7527949>. CUTTING EDGE-SCIENCE 2022 Shawnee, USA November December
4. Исмоилова, Ю. Т. Формирование педагогического мастерства и культуры речи будущего учителя в процессе профессиональной подготовки. Образование и воспитание. — 2015. — № 3 (3). — С. 9-11. — URL: <https://moluch.ru/th/4/archive/9/141/> (дата обращения: 15.02.2023).
5. I Yulduz, M Umida. Pedagogical Features of the Formation of Pedagogical Ethics in Future Teachers- Бюллетень науки и практики, 2021. Related articles All 2 versions. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=ZW3KcwEAAAAJ&authuser=1&citation_for_view=ZW3KcwEAAAAJ:Y0pCki6q_DkC
6. Ю.Исмоилова. “Формирование педагогического мастерства и культуры речи будущего учителя в процессе профессиональной подготовки”. “Образование и воспитание” научный журнал. г.Казан 2015.
7. Ismailova Zukhra Karabaevna, Kamola Riskulova, Axmedov Murodjon Ubaydullaevich, Ismoilova Yulduzkhon Turaevna, Pulatova Nozima Ravshanovna “The role of electronic pedagogical tools in higher education”. SKOPUS Journal of Critical Reviews ISSN- 2394-5125 Vol 7, Issue 5, 2020.
8. Ю.Исмоилова Формирование организаторских умений средствами педагогической игры. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. Курск 2016.
9. Sattorova.M.A. The Role of the concept of educational work of an educational organization in the formation of an inclusive environment //Eastern European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Volume 7 No. 12, 2019. №3 Part VI ISSN 2056-5852. –P. 125-128. (13.00.00; №3) www.idpublications.org.
10. Sattorova.M.A. The American journal of social science and education innavations // “Psychological Support Of Social Development Of Persons With Disabled Health In The Conditions Of Educational Inclusion”. The Usa Journals. Impact Factor. Volume 03 Issue 01-2021. №23 –P. 195-198.
12. Xujayarova N. S. Development of Professional Competence of Future Primary School Teachers on the Basis of a Creative Approach - As a Social Pedagogical Problem // Journal Impact Factor Services for International Journals MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970. Impact Factor: 7.525 Volume 23, April 2022, Pages 68-72 <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/article/view/1188>